

PLANNING THE INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED BY MINORS

Samadarov Shokhrukhmirzo Mirzaxmat o'g'li
Master's degree of Tashkent State University of law
E-mail: shohruhsamandarov98@gmail.com

Annotation: in this article, the plan for the investigation of crimes committed by minors, the headquarters of national and foreign law scholars in this regard, the positive aspects of the planning of the investigation of crimes committed by minors, the proposals previously asked for the development of the sphere were studied.

Key words: adult person, investigative action, planning for investigation, positive aspects of planning.

Маълумки, барча соҳа бўлгани каби маълум бир мақсадга эришиш учун дастлаб шу мақсадга эришишни енгиллаштириш, чалкашликларни олдини олиш мақсадида режа тузиб олинади. Амалиётда ҳам терговчилар жиноят ишларини тергов қилиш самарадорлигини ошириш мақсадида тергов олиб боришнинг режасини тузади. Жиноятларни тергов қилишда тергов режасини тузиб олишнинг қуйидагича афзаликларини кўриш мумкин: вақт тўғри тақсимланади, бу эса ўз навбатида тергов муддатларини бузилишини олдини олади; тергов доирасида маълумотларни ёдда сақлаб қолишни осонлаштиради.

Бир қатор юридик адабиётларда терговни режалаштиришни аҳамияти ва тушунчаси келтирилиб ўтилган. Хусусан, Ғ.Абдураҳимов терговни режалаштириш тушунчасига жиноят иши юзасидан чин ҳақиқатни аниқлашга қаратилган ҳаракатлар, тергов вазифаларини, уларни ечиш йўллари ва усулларини рўйхатини ўз ичига олган топширик сифатида таъриф бериб ўтган.

Бошқа бир олимлар Д.Р.Тураева ва О.Д.Алланазаровларнинг қайд этишича, терговни режалаштиришнинг асосий вазифаси жиноят содир этган шахслар ёки жиноятга алоқадор шахслар ҳақидаги ҳақиқатга яқин ва объектив тахминларни ишлаб чиқиш ва текширишдан иборатдир[1].

Бу борада хорижий ҳуқуқшуносларнинг қарашларига эътибор қаратадиган бўлсак, А.В.Шмонин фикрича, “режалаштириш” тушунчаси вазифаларни белгилаш ва уларни амалга ошириш кетма-кетлиги (программаси)ни аниқлаш орқали бирор-бир мақсадга эришишнинг усули ва жараёнини тавсифлайди. Унинг таъкидлашича, режалаштириш ташкилий-бошқарув фаолияти тури сифатида бошқариладиган тизим мақсадини аниқлаш; ушбу мақсадларга эришиш учун зарур бўлган самарадор воситалар (усуллар)ни кидириш; ўрнатилган мақсадларга эришиш бўйича амалга оширилиши лозим бўлган ишларни белгиловчи кўрсаткичлар тизимининг шаклланиши билан боғлиқ бўлиб, тергов режаси деганда режалаштириш жараёни натижаси ёки уни ифода этиш усули тушунилади.

Н.П.Яблоков эса режалаштиришни терговнинг белгиланган мақсадларига эришишда самарадор йўللарни аниқлашга қаратилган терговчининг мураккаб ақлий фаолияти сифатида баҳолаб, унинг моддий шакли ёзма ёки график тергов режасида акс этишини таъкидлайди. Шу билан бирга, муаллиф қайд этишича, режалаштириш бошланган ва

давом этаётган терговнинг тугагунига қадар унинг модели, яъни схемасини тузиш мақсадини кўзлайди[2].

Шунингдек, А.В.Шмонин тергов қилишни режалаштириш мақсади - бу терговни режалаштиришнинг мўлжали бўлиб, унга асосан режалаштириш функциялари, тузилиши ҳамда жинойтларнинг очилиши, тергов қилиниши ва олдини олиш бўйича фаолият субъектларининг ваколатлари белгиланиши билан бир қаторда, мазкур субъектлар фаолияти тавсифи ва натижаларини баҳолаш мезонлари аниқланади. Шундай қилиб, тергов қилишни режалаштиришнинг ягона мақсади — иш ҳолатларининг ҳар томонлама, тўлиқ ва объектив тадқиқ этилиши тамойиллари ва жинойт иш юритув (дастлабки тергов) тайинланиши билан тавсифланадиган жинойт иши бўйича ҳақиқатни аниқлашга интилишдан иборатдир.

Белгиланган мақсадга эришиш бир қанча вазифаларни амалга ошириш билан боғлиқ бўлиб, улар барча тергов версияларини ҳар томонлама ва тўлиқ, ушбу версияларини нафақат тасдиқлашга кўмаклашадиган, балки уларни рад этишда ўз аксини топади[3].

Р.Р.Шакуров, А.М.Рахимов, Ш.Т.Джуманов, Н.Тоштемиров тергов режасининг умумий (тергов гуруҳи томонидан тергов олиб борилиши чоғида гуруҳ раҳбари томонидан тузиладиган режа) ва индивидуал (тергов гуруҳи терговчилари томонидан тузиладиган режа) ҳамда асосий (жинойт иши тергов қилиниши бошланган пайтда ишлаб чиқиладиган тергов режаси) ва қўшимча (жинойт иши тергов қилиниши чоғида вужудга келган янги ҳолатлар юзасидан тузиладиган режа) турларини ажратиб кўрсатади.

Эндликда вояга етмаганларнинг жинойтлари юзасидан тергов режасини шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятларига тўхталиб ўтадиган бўлсак, Р.С.Белкин вояга етмаганлар томонидан содир этилган жинойтларни тергов қилишни режалаштириш ҳақида фикр билдирад экан, биринчи навбатда ЖПКда назарда тутилган исботлашнинг умумий шартлари билан бирга бевосита вояга етмаганларга доир ЖПКда назарда тутилган исботланиши лозим бўлган ҳолатларга эътибор қаратиш зарурлигини таъкидлаб ўтади[3]. Унинг таъдиқлашича, ҳатто одатий фабула билан бирга бу туркумга кирувчи ишлар ўзининг катта ҳажмли ва кўп меҳнат талаб қилиши билан ажралиб туради. Бу ҳолат аксарият жинойт ишларида бир гуруҳ шахсларнинг иштирок этиши, турли хил тахминларни текшириб чиқиш зарурати, иштирок этиши лозим бўлган шахсларнинг кўплиги, вояга етмаганнинг яшаш ва турмуш шароитини ўрганишнинг зарурати билан боғлиқ эканлиги эътироф этилади. Бундан ташқари, муаллиф исботланиши лозим бўлган ҳолатларни аниқлаш учун конкрет тергов ҳаракатларини ўтказишни ҳам режага киритишни мақсадга мувофиқ деб билади. Тадқиқотчилар терговни дастлабки режасига доир қуйидагиларни айтиб ўтишган: “тергов режасига аниқ тергов ҳаракатларини киритиш, уларнинг муддатини аниқлаш ва кетма-кетлигини белгилаш жинойт характери ва олинган энг дастлабки маълумотларга боғлиқ бўлади. Лекин бевосита вояга етмаганларнинг ишларини режалаштиришда вояга етмаганларнинг ёшига доир ўзига хосликларини инобатга олиб терговни олиб боришда катта танаффусларга йўл қўймаслик, сўроқ қилишнинг тактикаси ва кетма-кетлигини аниқлаш, катта ёшдагиларнинг таъсир ўтказишининг максимал даражада олдини олиш, вояга етмаганларнинг тезда ҳолдан тойишини унутмаслик ва ҳ.к.ларни эътибордан четда қолдирмаслик лозим”.

Н.П.Яблоков ҳам бу тоифага кирувчи жинойтларни тергов қилишнинг режасини қуйидагича баён қилади: “Таҳлил этилаётган жинойтларнинг тергов режаси дастлабки тергов вазиятлари, дастлабки маълумотлар ва жинойтчи қўлга олинган ёки олинмаганлигига боғлиқ бўлади. Шу билан бирга, режада барча исботланиши лозим бўлган ҳолатлар акс эттирилиши керак. Илк босқичда тергов режаси одатий тахминлар

билан бирга, махсус тахминларни ҳам текшириб чиқишга қаратилган бўлиши керак. Назарда тутилган ишлар бўйича зарурий тактик операцияларни ўтказишни ҳам режага киритиш мақсадга мувофиқ”[5].

Яна ҳуқуқшунос олим С.Г.Любичевнинг фикрига кўра вояга етмаган шахс содир этган жинояти бўйича терговчи томонидан режа тузилганида ушбу субъектнинг психологияси ва шахсига оид хусусиятлари умумий тергов режасида ҳам, аниқ тергов ҳаракатларини ўтказиш режасида ҳам акс этиши керак. Жиноятларни тергов қилиш режасини тузишда тергов олиб борилаётган ишнинг хусусиятидан келиб чиқиб ўтказиладиган тергов ҳаракатлари билан бир қаторда, терговчи гумон қилинувчи ёки айбланувчи ҳақида тўлиқ маълумотга эга бўлишга қаратилган чора-тадбирларни ҳам режага киритиш лозим. Шу мақсадда терговчи томонидан маълумот олиш мумкин бўлган шахсларни сўроқ қилиш ва уларга тавсифномалар олиш каби тадбирлар режага киритилиши мумкин[6].

Вояга етмаганларни тергов қилишни режалаштириш борасида юқорида келтирилган қарашларни таҳлил қилиб шуни айтиш мумкинки, режалаштириш мазкур тоифадаги жиноятларни самарали тергов қилинишини таъминлаган ҳолда, асосли ва адолатли қарорлар қабул қилинишини кафолатлар экан. Шуниндек, бир қатор хорижий ва миллий ҳуқуқшуносларнинг фикридан келиб чиққан ҳолда вояга етмаганларни тергов қилишни режалаштириш режалаштириш қуйидагиларни қамраб олса мақсадга мувофиқ бўлади: тергов ҳаракатларини ўтказишнинг ташкилий ва тактик қоидалари, уларнинг муддатлари, кетма-кетлиги, иштирокчилари, ҳар бир вояга етмаганнинг ўзига хос жиҳатлари ҳақидаги маълумотлар, Ўзбекистон Республикаси ЖПКда назарда тутилган умумий ва махсус исботланиши лозим бўлган ҳолатларни аниқлашга доир чора-тадбирлар; вужудга келган тергов вазиятидан келиб чиқиб юритиладиган тахминлар; илгари сурилган тахминларни текшириш мақсадида ўтказиладиган тергов ҳаракатлари рўйхати; жиноятни очишга ёрдам бериши мумкин бўлган ва тергов қилишда жалб этилиши лозим бўлган шахслар рўйхати; ҳар бир чора-тадбирни ўтказиш муддатлари ҳақида маълумотлар; жиноятнинг олдини олиш ва профилактика қилишга оид чора-тадбирлар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Шакуров Р.Р., Джуманов Ш.Т., Тоштемиров Н., Тураева Д.Р., Алланазаров О.Д. Криминалистическая методика расследования преступлений: Учебное пособие. - Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 2013.-С.87.
2. Яблоков Н.П. Криминалистика. — М.: Юриспруденция, 2003. — С.376.
3. Шмонин А.В. Методика расследования преступлений. Учебное пособие. — М.: ЗАО Юстицинформ, 2006.
4. Белкин Р.С. Криминалистика. - М.: НОРМА, 2001. - С.990.
5. Яблоков Н.П.. Криминалистика. - М.: Юриспруденция, 2003. - С.376.
6. Ищенко Е.П. Криминалистика. – М.: Юрист, 2000. – С.751